

вв. о татарах и восточной Европе. In: Исторический архив. № 3. 1940; Осуществлении Великой Венгрии, обнаруженной братом Рихардом во времена Господина Папы Григория Девятого. In: Книга странствий. СПб.: Азбука-классика, 2006. 40–45.).

Meglátásunk szerint az oroszországi Katolikus Egyház történetét bemutató, nagyszabású monográfia bár helyenként kevésbé érthető szerkesztési elveket követ, a munka lényegi értékéből ez nem von le. Rendkívül részletgazdag, tudományos jegyzetekkel alátámasztott, alapos munka, amelyet a gazdag képanyag nagyszerűen kiegészít. Ami valóban hiányként róható fel, az a személy- és helynévmutató, illetve a fogalomtár, ami igazán megért volna még pár oldalt a kötetben.

(ism.: *Dinnyés Patrik*)

Kovács Attila Zoltán – Soós Viktor Attila (szerk.): A bíboros jegyzetei a kommunizmusról – Mindszenty József kommunista arcélek

A Szépmíves Kiadó gondozásában 2019-ben jelent meg Mindszenty József Kommunista arcélek című munkája, amelyet Kovács Attila Zoltán és Soós Viktor Attila rendezett sajtó alá. Az igényes kiadványban a bíborosnak az amerikai követségen írt „*Arcképek materialista talajon*” – című írása képezi az alapját, amely a Mindszenty Alapítvány Kézirattárában lelhető fel.

A mű felépítése logikus. Az ajánlót és az előszót követően két fő részre tagolódnak: a szovjet és a hazai kommunista arcélek. E két fő fejezet pedig kisebb egységekre oszlik, amelyek egy-egy kisebb résztémát fejtenek ki azok közül, amelyeket Mindszenty bíboros górcső alá vont, így például Sztálin – Hruscsov – Tito – Rákosi, illetve rendszereiknek egy-egy jellemvonása, jellemzője.

A művet Cserháti Ferenc² segédpüspök, a Mindszenty Alapítvány kurátorának ajánló sorai vezetik be. Cserháti püspök úr kiemeli, hogy a bíboros művét nem kiadásra, nem a nyilvánosságnak szánta, azt az amerikai követségi magányában írta meg. Személyes tapasztalatai alapján, a két diktatúra, Magyarország és az Egyház viszonyait igen éles szemmel látja és láttatja.

Az ajánlást Soós Viktor Attila³ szerkesztői előszava követi. Ebben a Szerkesztő is kifejti, hogy a menekült bíboros elsősorban nem a nagyközönségnek szánta művét. A műből kiviláglik Mindszenty érdeklődése a történelem iránt, az igazságkeresés, a diktatúrák ember- és

² Cserhát Ferenc a külföldi magyarok lelkipásztori ellátásával megbízott esztergom-budapesti segédpüspök, a Mindszenty Alapítvány kurátora.

³ Soós Viktor Attila történész, a Nemzeti Emlékezet Bizottságának tagja.

jogellenességének kidomborítása iránti vágy. Noha elzártságban élt az amerikai követségen, mégis naprakész információkkal rendelkezett. Ezt mutatja az is, hogy Hruscsov 1956. február 25-én az SzK(b)P XX. kongresszusán elhangzott beszédét ismeri és fel is használja, így megmutatkozik, hogy a bíboros nemcsak harcolt a diktatúrák ember-telensége ellen, hanem át is látta azok ördögi valóságát, illetve sajátos-ságaikat is.

Ezt a tudást mutatja már az is, ahogy mintegy felütés szerűen indítja művét Mindszenty bíboros. Elolvasta, tehát tisztában volt a kommunizmus „nagyjai” Marx, Engels, Lenin, Sztálin Rákosi és mások hivatalos, pártbeliek által megkreált életrajzaival – amelyek takargatnak, nem mondanak el mindent az illetőről.

Marxról a bíboros kifejti, hogy hazát és vallást cserélt egyén, német területről Angliába költözött, izraelitából protestáns, majd pedig ateista lett. Mindszenty szerint – elolvassa Marx műveit – nem meggyőzőek elméletei. Noha a kapitalizmusnak vannak hibái, a kommunizmus sem hozta el az ígért megváltást. Mindszenty szerint Marx az emberiség életének felforgatója, 100 év távlatából tekintve elmélete csődöt mondott, hiszen nem az anyag vezérli a változásokat: erre példának hozza fel a bíboros, a fiatal tehetséges bankárt, aki mindent hátrahagyva jelentkezik trappistának. De ezt mutatja a bíboros szerint az is, hogy Marx álmának beteljesülése nem várt fordulatot vett. Ugyanis nem a legiparosabb vidékről, hanem Oroszországból indul „világ körüli” útjára az eszme megvalósulása. Ezek mellett, Mindszenty moralistaként is megvizsgálva összeférhetetlennek, gyenge erkölcsi értékűnek ítéli a „kommunizmus atyját”. Hasonló értékítéletet mond Engelsről, aki szintén erkölcsi kifogások alá esett, véleménye szerint mindennel – tehát csak eléggé felületesen – foglalkozott.

Lenint megvizsgálva Mindszenty bíboros a következőkre jutott: bár Hruscsov eszményíti, kíméletlen, kegyetlen az osztályellenséggel szemben. Noha nem mondja ki, mégis továbbgondolva minden rendszer olyan, amilyen az eszményképe. Leninben furcsa egyveleget képez a tatár – orosz – német vér. Felmenőit, családi hátterét megvizsgálva, családjának vallásossága is kevert: benne megtalálható az „*orosz szkizma és a lutheranizmus*”. Földbirtokos apja lojális a cárhoz, volgai német anyja nem irányító típus, elfogadja gyermeke egyházi – iskolai – állami tekintélyt tagadó látószögét.

A Leninhez legközelebb álló – rá hatni tudó (?) – személyek közül a bíboros először Krupszkaját veszi szemügyre. A nemesi felmenőkkel rendelkező félárva, hamar romlásnak indult lány, a modern radikális nő prototípusa: titkár, harcos – agitátor – és élettársa is Leninnek. Anyja bár vallásos, nem tud sem lányára, sem vejére hatni.

Lenin mentalitásának elemzése során a bíboros kifejti, hogy a versengés, a betegség (paralízises szifilisz), mellett a gátlástalanság jellemző rá – a németek ötven millióját meglovagolva bontotta ki a vörös zászlót – vagyis játszotta a szegényt, noha léha életet élt. Terror programját már Svájcban kidolgozta a francia forradalom nyomán. Ebben megfelelő társra talált Dzerzsinszkijben. Így együttműködésük „gyümölcse” a rettegett CSEKA, védelem, tanúk, fellebbezési lehetőségek nélküli pusztán adminisztratív úton zajló bírói eljárások; a kiszállások, tömeges kivégzések, kirakatpercek és a szibériai rabtelepek. Madách szavait kissé átalakítva a bíboros találóan foglalja össze a rendszer működését: „*Kollektív egy miatt!*” – vagyis a szentpétervári lázadás a bíboros szerint sötétbe ugrás volt, a cárizmus ellen indult, de egy sokkal sötétebb, zsarnokibb rendszert szült meg. A bíboros szerint Lenin az elsődleges felelős a bolsevizmus bűneiért, nem Sztálin, ő „*csak*” betetőzése a lenini műnek.

Sztálin körülményeit Leninéhez hasonló alapossággal veszi szemügyre Mindszenty. A grúz származású Sztálin apja cipész volt, az elemi iskola elvégzését követően ortodox kispap, ezt követően veti bele magát a mozgalmi életbe, munkás háttér nélkül. Kétes ügyletei voltak – Tifliszi-i bankrablás Lenin támogatására – azonban mindig enyhe büntetésekkel úszta meg. A bíboros felveti az OHRANA-val való együttműködés kérdését – 1924. előtti tevékenységét a homály fedi.

Az eszményesített vezér himlőhelyes, bal karja gyengébb, apja korán halt, anyja vallásos, gyermekei korán halnak, talán ezért is akarja fiát pópának. Első felesége egy grúz nő, örmény katolikus, földműves családból, brutálisan bánik vele, gyermeküket Jakovot a nagyanyja neveli, majd később német fogságban halt meg. Második asszonya Nadya Allilueva a 17 éves titkárnője. Vele se bánt különbül, tőle két gyermek született. Noha halála körül különböző suttogások, rejtélyek vannak, fényes temetéssel Péter cár nőrokonai mellé helyezték. A harmadik asszonyról kevés szó esik Mindszenty szerint, ő Kaganovics nővére, Róza.

A bíboros szembe állítja ezt követően a még életében piedesztálra emelt vezért, – akiről ódákat zengedeztek kortársak és talpnyalók, – valamint a hrucsovi XX. kongresszuson elhangzott elítélést. Különböző forrásokból szemezgetve, az olvasó elé magasztosodik „*a nemzetiségi jogok tisztelője, a nemzetiségi kérdések megoldója, a gyermekszerető, a világ és az emberiség megjavítója, a békeszülő, a humanista.*” A Kereszt – a békepapi mozgalom lapja – túltesz mindenben, amikor fennen hirdetve kijelenti – idézi a bíboros: „*Az ő [Sztálin – T. Á.] egyéniségében és munkájában látjuk felragyogni és fellobogni az Evangélium szellemét, a krisztusi tanítások lelkét.*” Erre rákontrázott a canterbury-i

érek és a moszkvai patriarcha, vagyis szemükben Sztálin az evangéliumi tanítással összeegyeztethető, sőt „*tettei az Evangéliumot valósítják meg.*” Itt magasodik az olvasó elé a bálvány.

Mindszenty József hercegprímás ezzel szembe állítja a másik – a valódi – Sztálint, ezt is a források alapos megjelölésével. A vodkázó orgiákba merülő személyt, akit vetélytársai – vesztűkre – középszerűnek mondanak, noha eszes jó emlékezőképességgel. A vetélytársakat gyorsan kiiktatta. Gyűlölet és bosszúállás jellemezte, áldozatait nemcsak likvidálta, hanem a végsőkig gyötörte. Akire szüksége volt, addig facsarta, míg hasznot hajtott malmára. Elénk tárul a nepotista, aki grúz társait segítette pozícióba, de kíméletlenül eltüntetett mindenkit, aki múltjáról tudhatott valamit. Végtelenségig bizalmatlan, talpnyalókkal és testőrki-lönítményekkel vette körül magát.

A XX. kongresszus előtt elhangzott beszédében Hruscsov bírálta Sztálin személyi kultuszát, egyben egy tekintéllyel „hátrébb lépve” felemlítette Lenin utolsó Sztálin-ellenes rendelkezéseit. Hruscsov – a bíboros szerint – azon kesereg, hogy Sztálin a bizalmatlanság, a terror, a félelem és a kétségbeesés légkörét alakította ki, azonban nem tér ki arra, hogy vajon mennyi embert irtottak ki, tehát végeredményben védi, takargatja a rendszer bűneit.

Hruscsov hibáztatja Sztálint a hadvezért, hogy Hitlert engedte Moszkváig jutni. Egyben kifejtette, hogy a támadás nem volt váratlan. Vezetési hibák sorozata, hiányos fegyverzet, felkészülési hátrány, Sztálin közvetlen beavatkozása okozta a gyors német térnyerést. Hruscsov a „leplet lerántva” beismeri, hogy Sztálin sosem járt a fronton, és folyton az elavult frontális támadásokat erőltette a korszerű átkarolás helyett. Mindszenty szerint Hruscsov épphogy keveset árult el Sztálin ebbéli hibáiból.

Hruscsov szerint Sztálint nem érdekelte a mezőgazdaság, sohasem járt vidéken, képzeletében a falvak, a vidék jól élt. A bíboros szerint Hruscsov beszédében épphogy nem tért ki az 1929-33 közötti nagy terrorra, a kollektivizálás érdekében legyilkolt falusiakra és a kényszer beszolgáltatásokra.

Hruscsov bírálta Sztálint, amiért rendszertelenül látta el pártbeli kötelességeit, nem hívta rendszeresen össze sem a Központi Bizottságot, sem pedig a pártkongresszust. Vádolta Sztálint, hogy bizalmatlanságot gerjesztett a pártfunkcionáriusok ellen, és a jézovscsina alatt félelem lett úrrá a párttagok között. Ezenkívül a munkássággal sohasem találkozott, munkásokat gyilkoltatott le. 1941-ben összehívta a Központi Bizottságot, azok két napig várakoztak rá, hogy megnyissa az ülést, hiába.

Noha a dicsérőkörus kiemelte Sztálin és a nemzetiségek kapcsolatát, a bíboros felsorakoztatja az áttelepített, szétszórattatott, elhurcolt és legyilkolt kis nemzetiségek millióit, akikről Hruscsov beszédében

nem emlékezett meg: volgai németeket, baltiakat, krímieket, ukránokat, kalmüköket, csecseneket, ingusokat stb. A volgai németek voltak az első autonóm közösség. A német támadással egy időben ellenségévé lettek, megsemmisítésük nem osztály, hanem nemzetiségi alapon történt. A muszlim vallású nemzetiségekkel „kollaborálás” vádjával hasonlóképpen bánt el a szovjet vezetés, itt azonban a kollaborálás vádjá mellett a vallási kártya is dominált. Mindszenty adatgyűjtése szerint a kb. 35 millió mohamedánnal Lenin kettős játékba kezdett, autonómiát ígért, támogatásért cserébe, közben a térség oroszaival, sőt az ortodoxiával szövetséget kötött ellenük. Az ellenségeskedés magvainak elvetése, és a belőle felnövő gyűlölet aratásánál csak a Szovjetunió járt jól, amely bekebelezte ezeket a területeket. A bíboros jó érzékkel rávilágít arra, hogy ez a kényes kérdés miért is maradt ki a XX. kongresszus pontjai közül. Ennek oka éppen az, hogy a nagy ukrán éhínség főbiztosa nem volt más, mint Hruscsov.

Hruscsov beszédében kiemelte, hogy Sztálint felelősség terheli a Jugoszláviával kialakult viszony miatt. Majd sorra vette azon ténykedéseit, amelyek azt bizonyították, hogy diktátor szerepre tört: Trockij félreállítása Zinovjevvel és Kamenyevvel, majd ezek kiszorítása Buharinnal, Kirov meggyilkolása, a kulák és muzsikirtás, az értelmiségiek és a szocdemek semlegesítése, majd a gyári összeesküvők likvidálása. Mindszenty kiemeli, hogy sokszor az elkövetők, a cinkostársak is követték áldozataikat. Hruscsov azon kesereg, hogy semmi sem indokolta a terrort. Kicsikart beismerések által régi, kipróbált kádeerek kerültek a bíróság elé, míg a karrieristák, a talpnyalók egymással vetekedve gyártották a rágalmakat, az ítéletek már borítékolva voltak. Sztálin mellett kiemelte kongresszus előtti beszédében, hogy Berija volt a fő sugalmazó.

Mindszenty bíboros ezt követően Hruscsovot idézve, azonban őt kiegészítve rajzolja meg a sztálini terror sötét pályaképét: 1935. a leningrádi elhurcolásoktól az 1953-as doktorok-peréig. A bíboros Hruscsov beszédével polemizálva kidomborítja a terror azon momentumait, amelyekre Hruscsov értelem szerűen nem tért ki beszédében.

A szörnyű rendszer nem kímélte a családtagokat sem. Hruscsov néhány esetet hoz fel, a bíboros azonban ennél több ügyletet tár fel. Mindszenty szerint Hruscsov nem tért ki a gyermekek kiirtására, és arra az erkölcsi züllésre, amely a rendszer következménye: az elvadult gyermekek csapatokba verődtek és bűnözésből tartották fenn magukat, így 1935. április 7-én meghozták a gyermekek felelősségre vonhatóságának és halálra ítéltetésének törvényét.

Mindszenty szerint ebben az ördögi rendszerben burjánzott az öngyilkosságok száma. Statisztikai adatok nincsenek, hiszen ez ronta-

ná a munkásparadicsom mítoszát. Az ügyek *spiritus rectora* Hruscsov szerint maga Sztálin volt. Maga a bírósági eljárás pedig csupán egy előre megkomponált színpadi mű. Állandósult a vádlottak fizikai-lelki gyötrése. Az alkalmazott kényszeren és orvosi injekciókúrákon át, a bíróság előtti kétségbeejtés-reménykeltés váltakozása a tárgyalás. Míg-nem a vádlott maga kéri a „méltó büntetést”, egyben dicséri Sztálint, aki ellen vétkezett. A „tragikomédiák” megkomponálásában Sztálin fő segítéje Visinszkij volt. Mindszenty azonban felhívja a figyelmet azokra a baklövésekre, amelyeket a Nyugati országok vettek észre: tér- idő- és személyproblémák.

A bíboros szerint Hruscsov beszédében elhallgatta Sztálin mély, zsigeri antiszemitizmusát, noha filoszemitaként próbálják a Sztálin képet felállítani épp Hitlerrel szemben. Bár mind a Szovjetunióban, mind a megszállt területeken a bíboros szerint a vezetésben felülreprezentáltak a zsidó származású káderek, a new yorki Zsidó Világkongresszus adataira támaszkodva a bíboros bemutatja, hogy az 1948-tól elinduló tudatos zsidóüldözés mellett eltörpülnek a cári időszak üldözései.

Mindszenty szerint Hruscsov csak futólag, felületesen emlékezett meg a módszeres vallásüldözésről. Az alkalmazott módszert a bíboros hat lépésben foglalta össze: 1. Az állam és egyház szétválasztása, a vallás magánügygé való degradálása. Az egyházi erkölcsi nevelő tevékenység betiltása, ugyanakkor központi szerv felállítása a vallásellenes kampányra. 2. Az ingatlanok elvétele. 3. Szolgaszerepbe kényszerítés. A papság állami fizetésben való részesítése, egyben az alsó- és felsőklérus szembeállítása. Az ellenállók elhurcolása és/vagy megsemmisítése, titkosrendőrök beültetése a szemináriumokba. 4. A vallás teljes kiirtása, majd a módosuló harcmodor: a türelem, az összeférhetőség látszatbeli hangsúlyozása, a tudomány propagálása a vallással szemben. 5. Az állam patrónus szerepének hangsúlyozása. 6. A görög keleti (ortodox) egyház állami előnyben részesítése a többi felekezettel szemben, az ortodoxia terjeszkedése bolsevik segítséggel. Majd példákkal gazdagon tarkítva sorra veszi a bíboros az egyes lépéseket, illetve azokat a furmányos gyakorlatokat, amivel a vallásgyakorlást megnehezítették.

Majd mintegy iskolapéldát adva a bíboros bemutatja az ortodoxia és a bolsevizmus viszonyát, az üldözés lépéseit, hogyan használta fel a hatalom a politikai szempontból már „megregulázott” ortodoxiát Róma és Nyugat elleni terveiben. Egyben feltárja mennyiben volt ez előnyére az ortodoxiának, azonban nem feledkezik meg az ortodox egyház vértanúiról sem. Ugyanakkor rávilágít arra, hogy az ortodoxia kiegyező része tevékenyen részt vett a pápa megrágalmazásában, viszont megfeledeknek arról, hogy a Vatikán elítélte mind a nemzeti szocializmust, mind a bolsevizmust. *„Róma és az ortodoxia választott. Róma nem választotta*

Barabást” – vagyis Mindszenty szerint az ortodoxia kiegyezőinek nincs alapja a Vatikánt támadni, ez csupán önmentegetés.

Mindszenty szerint Hruscsov saját beszédének súlyát önmaga sem mérte fel, azonban kijelenti, hogy ez csupán taktika volt, nehogy más megelőzze. Találón foglalja össze a rendszer lényegét: *„A világtörténelem legvéresebb rendszere ez, pokolian átgondolva és megtervezve; szervezet és világnézet, tömegbe vert, szervezett milliókkal és a rátelepedett pribék új osztállyal. Harc mindenki ellen, még a gondolat ellen is.”* Vagyis minden kecsesgető ígéretének épp az ellenkezője a *„tökélyre emelt család világa”*.

Ezt követi a bolsevik és kommunista uralom alatt élő katolikusok helyzetének leírása. Hiszen a bíboros kijelenti, hogy az egyház a kommunizmus legjobban szervezett és szellemileg is meghatározó ellensége. Több példát hoz a birodalomból, és a szatellit államok katolikusainak szenvedéseiből. Az egyes államokban hogyan használták fel a kirakatpereket, a titkosszolgálatok kezében lévő békepapságot, vagy a nemzeti egyházakat Róma és a katolicizmus ellen.

Sztálin „arcélét” lezárva a bíboros találón foglalja össze *„Ez volt Sztálin élve és ez volt halva. Oroszországban az egyetlen történet a halál.”* Sztálint lezárva Mindszenty megvizsgálja közvetlen munkatársait is: Malenkov, Berija, Visinszkij.

A követők és közvetlen munkatársak közül Mindszenty kiemeli Hruscsovot, akinek személyiségét mintegy 71 pontban foglalta össze. A bíboros szerint Hruscsov Sztálin néhány bűnéről lerántotta a leplet, nagyon sokat pedig elhallgatott, saját felelősségét kisebbíteni próbálja azzal, hogy mindent Berijára igyekezett kenni. Mindszenty forrásokra alapozva állítja szembe Hruscsovot Hruscsovval, vagyis hogy a beszédében elhangzottak és a valóságos cselekedetei nem fedik egymást, tehát bár látszólag támadja Sztálint, mégis folytatja annak művét, csupán a propaganda és a nyilvánosság szintjén más hangot üt meg.

Hruscsov mellett rövid elemzést ad Titóról és a jugoszláv viszonyokról is, véleménye szerint az ideológiai színárnyalatokat felejteti az esz-közök azonossága: éheztetés, megaláztatás, etnikai tisztogatás, vallásüldözés, kényszermunka – vagyis Belgrád módszerei lényegében azonosak Moszkváéval.

Mindszenty szerint Hruscsov több dolgot is elhallgatott, illetve beszédének kiindulópontját megvizsgálva stratégiai lépése a következőképp lenne érthető: több forrás szerint Sztálin az OHRANA ügynöke volt, vagyis egy személyben volt forradalmár és kém. Később Sztálin igyekezett mindenkit eltüntetni, aki erről tudhatott. Erről a hadsereg is tudomással bírt, így született meg a gondolat, hogy visszatérjenek Leninhez. Mikoján a XX. kongresszust megelőzőleg beszédében elítélte az ukrán éhínséget, amelynek egyik fő tettese Hruscsov volt. Hruscsov – aki a XX. kongresszuson inkább Lenin ellenes be-

szédet mondott volna, stratégiát váltott – és elmondja a kongresszusi beszédét, hogy saját felelősségét csökkentse. Mindszenty szerint a felelősség súlya az, amiért a beszéd közben harminchatan ájultak el. A Sztálin-ellenes kirohanást követően nem telik bele egy év sem és Hruscsov kijelenti „*Mi mindannyian sztálinisták vagyunk*”; – vagyis a rendszer visszatért az ördögi körforgásba. Találón foglalja össze a bíboros: Sztálin, mint Iulius Caesar istenné magasztosult, majd jön a vörös Brutus (Hruscsov), és elképesztően szétrúgja Caesar-cár minden dicsőségét.

A bíboros éles szemmel azonban nem feledkezik meg a Nyugat hallgatásáról, tétlenségéről sem. „*Vásárolnak országokat, hogy ne legyenek vörös forradalmárok; de a forrongás okainak országról országra megszüntetésére nem vetnek gondot.*” Véleménye szerint Nürnberg elfelejtette Ribbentrop mellé Molotovot ültetni; Nürnberg és a XX. kongresszus az emberiség felszarvazása, lidércfény féligazságokkal feledtetve az egyetlen és tökéletes igazságot, Jézus Krisztust. Saját viszonyát a két diktatúrához így foglalta össze a bíboros: „*Gyümölcsaikbe beleiszonyodtam... A legborzalmasabb helyen volt kettejük összecsapásában az én kis megcsonkított, boldogtalan hazám, nemzetem. Ők a sír szélére vitték azt, és beárnyékolták életemet. Ültem is mindkettő börtönében, és nem személyi méltóságom megőrzésével.*”

A magyar kommunista arcélek között Rákosi Mátyás az első. A bíboros kielemezi, hogy a zsidó származású, egyházi és állami segélyeken felnövekvő férfi, a későbbi hadifogoly, hogyan lesz Lenin és Sztálin barátja. Hogyan válik az egykori népbiztosból, majd a Szegeden a fogságban is irodán dolgozó rabból, Sztálin utáni második tekintély. Hogy a mongol asszonnyal rendelkező, a hadifoglyokat saját hazájuk ellen uszító vezér hogyan tért haza, mint az ország új vezetője. A bíboros kielemezi az útját a Debreceni látszatkormánytól – ahol a belügyi tálcát már biztosítják maguknak, – a stratégia részeként propagált földreformig. Hogyan ültetik tele a FKgP-ot kakukkfiókákkal, hogyan osztják meg a vidéket a Parasztpárt együttműködésre hajló képviselőivel. Lépésről lépésre veszi a bíboros a hatalom megragadását. A gazdasági kulcspozíciók betöltése, a vidéki népitéletekkel elhajtott kellemetlen hivatalnokok, a Baloldali Blokk létrehozása, az összeesküvés konstruálása, az elcsalt választások, a munkáspártok egyesülése, az államosítások – köztük az egyházi iskolák és intézmények. Mindszenty saját sorsáról szerényen csak a következőt írja „*1948. december 26. az ellenálló katolikus egyház fejének lefogása.*”

Mindszenty lerántja a leplet: a gazdaságban számtalan hibát követek el. Az üzemek élére kerülő munkások között dívott a bérctalás, a korrupció, a munkaszimulálás és a lazálás. A tervgazdálkodás miatt, a hónap elején már lemaradás mutatkozott a termelésben, amit az utolsó dekádban kapkodással és rohammunkával próbáltak behozni, ezzel

azonban romlott a minőség és sok volt a selejt. A takarékoság hiánya áremelkedést okozott, a gyapot és egyéb lehetetlenségek természetése miatt kenyérgabona hiány lépett fel.

Mindszenty szerint a tisztogatásban Rákosi a sztálini modellt követte. A főúri és a középosztály kiirtása, ellehetetlenítése. Kitelepítések, nyugdíjmegvonások, középosztálybeli gyermekek megbélyegzése – ez a bíboros szerint a magyarok „*numerus clausus*”-a. Az emberi jogok megcsúfolása a csehszlovákiai magyarok áttelepítése, a németek és a Déli határsáv délszláv lakosainak elűzése.

Kádár János vizsgálatakor a bíboros érthetetlennek találja, hogy akit a rendszer magát is meggyötört, hogyan vállalkozhat a rendszer helyreállítására Moszkva oldalán. Rengeteg az elűzött, az itt maradókból pedig akasztófaerdőt és gyűjtőtáborokat létesített. Átgázolt barátain, fogoly- és minisztertársain, osztályán, az egész népen. Gyorsított eljárásokat vezetett be, hallállal büntette a sztrájkot, a röpcédulázást, az államellenességet, az idegen jelképek eltávolítását. Mindszenty szerint Kádár „*Haynau-nevet, hóhér- és sírásó emléket szerzett magának. Magyarország legnagyobb kártékony és áruló Júdása.*”

A rendszer bűneit és védekezéseit szemügyre véve a bíboros kijelenti, semmiféle rendszer nem fogyasztotta ily mérvben az emberi életet és magát a vezérkart. Hirdetik, hogy az elkövetett bűnök és az eszme nem azonosak, a bűnök nem az eszméből következnek, hogy a tömeg azt hihesse a rendszer megjavítható. Az általánosítás helyett a bűnös vezetőket igyekeznek kioldani a rendszerből, magányos elkövetőkké degradálni. Mindszenty felteszi a kérdést: a gyerek, ha vétkezik, akkor már nem is tartozik a családdhoz? – A rendszer igyekszik megszabadulni a bűnös múlttól, nem a bűn, hanem a kényelmetlenség miatt. Erre példának hozza fel Farkas Vladimir és Andics Erzsébet lányának, Berei Verának házasságát. Amíg Farkas a rendszer védelmezője a frigy áll, amint Farkast letartóztatják, elválasztják őket. Vagyis a bíboros szerint csak az a bűn számít a rendszerben, amit a rendszer megbélyegez, és csak attól az időtől, amikortól annak bélyegzik.

Mindszenty kielemezi az úgynevezett bolsevista erkölcsöt. Véleménye szerint megtévesztő, bürokratikus erkölcs ez. A sok önkritika, a pártbeli alázatosság, csak nevükben azonosak a keresztény erényekkel. „*A keresztény erkölcsöt nemcsak ellökik maguktól, de akár a vallást, az erkölcsöt kifejezetten üldözik, támadják és irtják.*” Az erkölcsőség látogatában akarnak tetszelegni, amikor fellépnek a prostitúció és a magzatirtás ellen. A kezdeti nagy lendület azonban hamar alábbhagy. A bíboros statisztikai adatokkal bizonyítja, hogy épphogy nem csökkentek, hanem növekedtek ezek a számadatok.

Hasonló a helyzet a válásokkal is. A bíboros szerint általánossá vált az erkölcsi lazulás és a szexuális anarchia. A feldúlt házasságok következménye a fiatalok bűnözők rátájának emelkedése.

Mindszenty fellép a kicsapongás ellen. Véleménye szerint az állandó eszem-izom, a „bankettkórság”, az állandó „materialista kérődés” a társadalom gyomor felé való tolása is Moszkvából eredeztethető.

Az általános erkölcsi leromlást Mindszenty Darvas József szavaival illusztrálja: *„A felelőtlenység, rothadás, önzés, közöny, törvénysértés, közvagyonherdálás, erkölcsi lazaság terjed. De mindez nem lehet csupán rendőri kérdés. Új közszellem kell. Merjünk így fogalmazni az emberi együttélés legfőbb parancsait: „Ne lopj! Ne csalj!”* Mindszenty szerint a társadalmi tulajdon ellen elkövetett bűnök nem magyar sajátosságok, ezek a kommunizmus sajátosságai.

Noha Istent kiiktatták, mégis erkölcsstanról papolnak az iskolákban. Bűn és erény azonban nem kerül szóba. A bűn jogi fogalommá degradálódott, bűntudatra azonban nincs szükség erkölcsi értelemben. A bíboros szerint *„semmilyen rendszer nem bűnüldözőbb a kommunizmusnál. Az üldözés a legnagyobb, de az igazi bűn üldözése a legkisebb. Hamis büntetőjoggal dolgoznak.”*

Mindszenty József bíboros – elsősorban nem kiadásra szánt – műve, pontos képet rajzol meg a rendszerről, amely a vallást megtagadva, a megváltás művét „belügyként” óhajtotta megvalósítani. A bíboros munkáján látszik, hogy nemcsak küzdött a kommunizmus ellen, hanem azt behatóan ismerte is, és vitathatatlanul sok információt gyűjtött össze. A néhol ismétlődő szövegrészek nem zavaróak, hanem a jobb megértést segítik, ahogy az olykor idegen nyelven közbevetett idézetek is, – amelyeknek fordítása a lábjegyzetben találhatóak –, a bíboros széles látókörének és a forrásokhoz való ragaszkodásának bizonyítékai. Az általa idézett gazdag statisztikai adatok, valamint a Szerkesztők által írt jegyzetapparátus a jobb megértést, a jobb megismerést szolgálják. Érdekes olvasmány laikusoknak és a korszakkal foglalkozóknak egyaránt. A mű felhívja a figyelmét az utókornak, egyben feladatot is ad számunkra, amikor Milovan Dilast idézi: *„Ki adja vissza a legmélyebb fogalmak és szavak értékét, erkölcsi tartalmát és komolyságát? A nagy világszalás, mindent meghamisítás, a bolsevista propaganda II. bábeli nyelvzavara, a határtalan fogalomrombolások, kicszerűlések és meghamisítások után?”*

(ism.: Török Ádám)